Diskretne strukture 1

1. čas: Iskazi i predikati. Postupci dokaza.

Iskazi

Definicija

Iskaz je rečenica ili matematički izraz koji ima istinitosnu vrednost, tj. za koji možemo da kažemo da je tačan ili netačan.

Primeri

- Ako je ceo broj n deljiv sa 6 onda je n paran. **Tačan iskaz.**
- Skup $\{1, 2\}$ ima tri elementa. **Netačan iskaz.**
- Rešiti jednačinu $x^2 - 3x + 2 = 0$ u skupu $\mathbb{R}$. **Nije iskaz.**
- Tačka T je težište $\triangle ABC$. **Nije iskaz.**
- Za beskonačno mnogo $p \in \mathbb{N}$ važi da su p i $p + 2$ prosti brojevi. **Iskaz nepoznate tačnosti.**
- Za sve tačke A i prave a važi da kroz tačku A prolazi tačno jedan prava paralelna sa pravom a. **Iskaz čija je tačnost zavisna od geometrije.**

Negacija

Tačno obeležavamo sa **t** / netačno sa **n**.

Definicija

Negacija iskaza p je iskaz „ne p" („nije p", „ne važi p") koji obeležavamo sa $\neg p$. Iskaz $\neg p$ ima suprotnu vrednost od p:

p	$\neg p$
t	**n**
n	**t**

Konjunkcija

Definicija

Konjunkcija iskaza p i q je iskaz „p i q" koji obeležavamo sa $p \wedge q$. Iskaz $p \wedge q$ je tačan jedino ako su i p i q tačni:

p	q	$p \wedge q$
t	**t**	**t**
t	**n**	**n**
n	**t**	**n**
n	**n**	**n**

(Inkluzivna) disjunkcija

Definicija

Disjunkcija iskaza p i q je iskaz „p ili q" („važi bar jedno od p i q") koji obeležavamo sa $p \vee q$. Iskaz $p \vee q$ je tačan ako je bar jedan od p i q tačan:

p	q	$p \vee q$
t	**t**	**t**
t	**n**	**t**
n	**t**	**t**
n	**n**	**n**

Definicija

Ekskluzivna disjunkcija iskaza p i q je iskaz „ili p ili q" („važi tačno jedno od p i q") koji obeležavamo sa $p \veebar q$. Iskaz $p \veebar q$ je tačan ako je tačno jedan od p i q tačan:

p	q	$p \veebar q$
t	**t**	**n**
t	**n**	**t**
n	**t**	**t**
n	**n**	**n**

Implikacija

Definicija

Implikacija iskaza p i q je iskaz „ako p onda q" („iz p sledi q", „p povlači q", „q, ako p", „p, samo ako q", „p je dovoljan uslov za q", „q je potreban uslov za p") koji obeležavamo sa $p \to q$. Iskaz $p \to q$ je netačan jedino ako je p tačan i q netačan:

p	q	$p \to q$
t	**t**	**t**
t	**n**	**n**
n	**t**	**t**
n	**n**	**t**

Implikacija

Iskaz „Ako je broj n veći od 5, onda je n veći i od 3." je implikacija $n > 5 \rightarrow n > 3$ za koju bismo rekli da je tačna (ne pitajući se koliko je to n).

	$n > 5$	$n > 3$	$n > 5 \rightarrow n > 3$
$n = 6$	**t**	**t**	**t**
$n = 4$	**n**	**t**	**t**
$n = 2$	**n**	**n**	**t**

Posmatrajmo iskaz „Ako položiš ispit, kupiću ti telefon.". Kada možemo da kažemo da smo prekršili obećanje?

Ekvivalencija

Definicija

ekvivalencija iskaza p i q je iskaz „p ako i samo ako q” („p akko q”, „p je potreban i dovoljan uslov za q”) koji obeležavamo sa $p \leftrightarrow q$. Iskaz $p \leftrightarrow q$ je tačan ako su p i q jednake tačnosti:

p	q	$p \leftrightarrow q$
t	**t**	**t**
t	**n**	**n**
n	**t**	**n**
n	**n**	**t**

Primeri

Simbolički zapisati:

- Imaćemo seminarski ili domaći zadatak, ali nećemo imati i seminarski i domaći zadatak.
- Ili i Aca i Bane govore istinu, ili obojica lažu.
- Naručiću ćevape ili Karađorđevu, ali neću ćevape i salatu.
- Ako Aca ili Bane idu, ja sigurno neću.
- Aca je glup, ili nije glup ali je lenj.
- Vuk dlaku menja, ali ćud nikada.
- Gde mačke nema, tu miševi kolo vode.
- Ko pita, ne skita.
- Što je brzo, to je i kuso.
- Ljubav je lepa, ali slepa.

Promenljiva i univerzum diskursa

Definicija

Promenljiva je simbol koji koristimo da predstavimo matematičke objekte.

Svaka promenljiva ima (najčešće iz konteksta) određen svoj *univerzum diskursa*, tj. skup čije elemente ta promenljiva predstavlja (u kome ta promenljiva uzima vrednosti).

Univerzum diskursa promenljive x obeležavamo sa $\mathcal{U}_x$.

Primeri

Šta su promenljive i njihovi univerzumi diskursa u sledećim matematičkim izrazima:

$$m \mid n,\ \sin x = \frac{1}{2},\ p \perp q,\ \alpha \parallel \beta,$$

$$AB = d,\ |S| = 5,\ f'(x) = e^x,\ \deg(p) = n.$$

Predikati

Definicija

Rečenica ili matematički izraz u kome figurišu jedna ili više promenljivih, a koji postane iskaz (tačan ili netačan) kada svaka promenljiva uzme konkretnu vrednost iz svog univerzuma diskursa, naziva se *predikat*.

Primeri

- x je prost broj;
- $ax^2 + bx + c = 0$;
- $m \mid n$.

Kvantifikatori

Neka je $p(x)$ predikat. Iskaz „Za svako x iz univerzuma diskursa važi p." zapisujemo:

$$(\forall x)\, p(x).$$

Iskaz „Za neko x iz univerzuma diskursa važi p." zapisujemo:

$$(\exists x)\, p(x).$$

Primeri

Simbolički zapisati:

- Neko nije uradio domaći.
- Sve u toj radnji je preskupo ili nekvalitetno.
- Niko nije savršen.
- Svi koji su bili u kontaktu sa zaraženom osobom moraju u izolaciju.

Primeri

Dati su predikati $m(x)$: „x je muško”, $r(x, y)$: „x je roditelj od y”, $b(x, z)$: „x je u braku sa y”. Simbolički zapisati:

- x je otac od y;
- x je ujak od y;
- x je svastika od y.

Pročitati:

- $\neg m(x) \wedge \neg r(x, y) \wedge (\exists z)(m(z) \wedge b(x, z) \wedge r(z, y))$;
- $\neg m(x) \wedge (\exists z)(z \neq x \wedge r(z, y) \wedge (\exists u)(r(u, x) \wedge r(u, z)))$;
- $\neg m(x) \wedge m(y) \wedge (\exists z)(\exists u)[z \neq x \wedge u \neq y \wedge \neg m(z) \wedge b(z, y) \wedge$
  $\wedge m(u) \wedge b(u, x) \wedge (\exists v)(r(v, z) \wedge r(v, u))]$.

Ograničeni kvantifikatori

Neka je $p(x)$ predikat i $A \subseteq \mathcal{U}_x$. Sa $(\forall x \in A)\, p(x)$ kraće pišemo iskaz:

$$(\forall x)(x \in A \to p(x)),$$

tj. iskaz „Za svaki objekat skupa A važi p."

Sa $(\exists x \in A)\, p(x)$ kraže pišemo iskaz:

$$(\exists x)(x \in A \wedge p(x)),$$

tj. iskaz „Za neki objekat skupa A važi p."

Ograničeni kvantifikatori

Primeri

Simbolički zapisati:

- Kvadrat svakog realnog broja većeg od 1 veći je od njega samog.
- Kvadrat realnog broja iz intervala $(0, 1)$ manji je od njega samog.
- Kvadrat neparnog broja deljiv je sa 8.
- Svaki pozitivan realan broj je kvadrat nekog negativnog broja.

Nota bene

$(\forall x \in \emptyset)\, p(x) = \mathbf{t}$ i $(\exists x \in \emptyset)\, p(x) = \mathbf{n}$.

Kvantifikator $\exists_1$

Neka je $p(x)$ predikat. Sa $(\exists_1 x)\, p(x)$ ili $(\exists! x)\, p(x)$ kraće pišemo iskaz:

$$(\exists x)(p(x) \wedge (\forall y)(p(y) \rightarrow y = x)),$$

tj. iskaz „Postoji jedinstven objekat za koji važi p."

Zadatak

Kako bismo zapisali kvantifikatore $\exists^{=3}$, $\exists^{\geqslant 3}$, $\exists^{\leqslant 3}$, $\exists^{<3}$ i $\exists^{>3}$?

Kako dokazujemo implikaciju

Postupak dedukcije

Ako želimo da dokažemo iskaz oblika $p \to q$, postupamo na sledeći način:

Dokazujemo $p \to q$ je tačan iskaz.

> Pretpostavimo da je p tačan.
>
> *Dokazujemo da je q tačan koristeći da je p tačan.*
>
> Dakle, q je tačan.

Dakle, $p \to q$ je tačan.

Primeri

1. Neka $a, b \in \mathbb{R}$. Ako $0 < a < b$, onda $a^2 < b^2$.
2. Neka $a \in \mathbb{R}$. Ako $a = 2$, onda $a^2 - 3a + 2 = 0$.

Dokaz kontrapozicije

Implikacije $p \to q$ i $\neg q \to \neg p$ su ekvivalentne (imaju jednake tačnosti).

Postupak dokaza kontrapozicije

Ako želimo da dokažemo iskaz oblika $p \to q$, možemo da dokažemo $\neg q \to \neg p$ postupkom dedukcije:

Dokazujemo $p \to q$ je tačan iskaz.

> Pretpostavimo da je q netačan.
>
> *Dokazujemo da je p netačan koristeći da je q netačan.*
>
> Dakle, p je netačan.

Dakle, $p \to q$ je tačan.

Primeri

1. Neka $a, b, c \in \mathbb{R}$ i $a > b$. Ako $ac \leqslant bc$, onda $c \leqslant 0$.
2. Neka $a \in \mathbb{R}$. Ako $a^2 - 3a + 2 = 0$, onda $a \neq 3$.

Reductio ad absurdum

Implikacije $p \to q$ i $(p \land \neg q) \to \bot$ su ekvivalentne (imaju jednake tačnosti).

Postupak svođenja na protivrečnost

Ako želimo da dokažemo iskaz oblika $p \to q$, možemo da dokažemo $(p \land \neg q) \to \bot$ postupkom dedukcije:

Dokazujemo $p \to q$ je tačan iskaz.

> Pretpostavimo da je p tačan i q netačan.
>
> *Dokazujemo kontradikciju koristeći pretpostavke.*
>
> Kontradikcija.

Dakle, $p \to q$ je tačan.

Primer

Neka $a, b \in \mathbb{R}$. Ako $a^2 + b = 13$ i $b \neq 4$, onda $a \neq 3$.